

„Wychowanie w Rodzinie” t. VIII (2/2013)

Urszula GAŁĘSKA

Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze, Polska

Rola rodziny w wyborach edukacyjno-zawodowych młodzieży

The role of family in educational and professional choices
of young people

Streszczenie

Świat i otaczająca nas rzeczywistość ulegają bardzo szybkim zmianom. Ażeby za nimi nadążyć, konieczne jest dokonywanie właściwych wyborów edukacyjno-zawodowych przez młodzież. Wybory te nie mogą być aktem jednorazowym. Dlatego też młodzi ludzie korzystają z potencjalnych możliwości wsparcia rodziny w procesie wyboru kierunku studiów, a w dalszej perspektywie zawodu.

Wpływ rodziny na podejmowanie decyzji edukacyjno-zawodowych przez młodzież jest faktem bezspornym. Z tego powodu należy postawić pytania: Jaki jest udział rodziców w kształtowaniu przyszłej kariery młodego człowieka? Teoretyczne rozważania na ten temat są tylko częścią tego artykułu i stanowią podstawę do badań empirycznych na reprezentatywnej grupie studentów Karkonoskiej Państwowej Szkoły Wyższej w Jeleniej Górze. Analiza literatury oraz wyników własnych badań pozwoli na sformułowanie określonych wniosków na temat rodziny – rodziców w wyborach dokonywanych przez młodzież w obszarze edukacyjnym dziś, a w dalszej perspektywie – kariery zawodowej.

Słowa kluczowe: rodzina, rodzice, młodzież, wybory edukacyjno-zawodowe, kariera zawodowa.

Abstract

The world and the surrounding reality are subject to constant and rapid changes. To follow them, it is indispensable for young adults to make proper educational and professional choices. The choices should never be a single, one – try action and due to this young people take advantages of potential support in the selection of studies and, in a longer term, profession.

That families influence young adults' educational and professional decisions is indisputable. Therefore, the questions arise: In what way does family affect the choices? What is the role of the family in shaping a young person's future professional career?

Theoretical considerations of the topic are a part of this paper and they stand for the basis of practical research on a representative group of Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa in Jelenia Góra students.

The analysis of literature and the results of the research will enable up-to-date conclusions on the role of family in educational and professional choices of young adults within the field of education at present, and in a longer term – their professional career.

Keywords: family, parents, young, educational and professional choices, professional career.

Wstęp

„Najlepszym miejscem pod słońcem na ziemi jest dom, w którym dzieciom dano prawo dokonywania wyborów mogących przygotować je do odpowiedzialnych decyzji w przyszłości.”

(G. Mac Donald)

Wiek XXI już jest i będzie czasem niebywałego postępu nauki i techniki, upowszechniania oświaty i kultury, okresem dynamicznych przemian politycznych, ekonomicznych i społecznych. Dotyczy to również szeroko rozumianej edukacji.

Mirosław J. Szymański podkreśla, że „[...] edukacja w Polsce [...] tworzy typowy obraz obszaru poddawanego przekształceniom, czasem powolnym i mało zdecydowanym, czasem zaś mających charakter nagłych perturbacji i wstrząsów”¹. Oznacza to, wzajemne sprzężenie zasady tworzenia coraz doskonalszych warunków społecznych do rozwijania indywidualnych i zróżnicowanych dążeń życiowych młodzieży. Oznacza to także, iż droga życiowa młodego człowieka, jego wybory edukacyjno-zawodowe, w znacznym stopniu zdeterminowane są przez zewnętrzne czynniki makrostrukturalne, środowiskowe, szkolne i indywidualne oraz rodzinne. W latach siedemdziesiątych XX wieku o uwarun-

¹ M.J. Szymański, *Kryzys i zmiana, studia nad przemianami edukacyjnymi w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001, s. 6.

kowaniach społeczno-przestrzennych selekcji młodzieży do studiów wyższych tak pisał Jan Osiński: „W naszych warunkach społecznych wykształcenie, jako jeden z najistotniejszych komponentów kwalifikacji zawodowych, określa w dużym, by nie powiedzieć dominującym stopniu miejsce jednostki w ogólnym systemie stratyfikacji społecznej”².

W kontekście uwarunkowań zdobywania przez młodzież wykształcenia na kolejnych szczeblach edukacji za istotny należy przyjąć czynnik rodzinny, co jednoznacznie stwierdził Szymański, pisząc: „Cieszyć może widoczna troska reformatorów systemu edukacji w naszym kraju o przywrócenie rodzinie należnego miejsca w wychowaniu dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Niezależnie od zróżnicowanej wiedzy i kompetencji, rodzice zawsze muszą być traktowani jako pełnoprawni partnerzy szkoły”³.

Badania na temat związków między środowiskiem społecznym, w tym rodzinnym, a wyborami edukacyjno-zawodowymi prowadzone były i są w skali ogólnopolskiej oraz w mniejszych zakresach. Zagadnienie to, w opinii badaczy tego problemu, takich jak m.in. Teresy Hejnickiej-Bezwiańskiej, Anny Kargulowej, Zygmunta Kwiecińskiego, Zbyszko Melosika, Jana Osińskiego, Doroty Pisuli, Szymańskiego i innych, jest to ogromnie skomplikowane, o wielorakich uwarunkowaniach natury socjologicznej, psychologicznej i pedagogicznej.

Dlatego też analizując problem roli rodziny w wyborach edukacyjno-zawodowych należało już w punkcie wyjścia podjąć decyzję, co będzie przedmiotem teoretycznych rozważań i badań praktycznych. Ponieważ najczęściej badano wpływ środowiska rodzinnego na dobór i selekcję na studia wyższe, w tym artykule (którego ramy są ograniczone) podejmę próbę określenia udziału rodziców w wyborach edukacyjno-zawodowych współczesnej młodzieży dokonywanych w różnych okresach jej życia. Przedstawione poniżej rozważania teoretyczne oraz wyniki badań własnych mogą być przyczynkiem pogłębionych studiów na ten temat.

Problemy właściwych wyborów edukacyjno-zawodowych młodzieży

Świat i otaczająca nas rzeczywistość we wszystkich obszarach ulegają bardzo szybkim i gwałtownym zmianom. Ażeby za nimi nadążyć, koniecznym staje się dokonywanie przez współczesną młodzież właściwych, trafnych, czyli przemyślanych wyborów edukacyjno-zawodowych. Jest to coraz trudniejsze i bardziej skomplikowane, gdyż wiąże się z kryzysem ekonomicznym, a tym samym

² J. Osiński, *Uwarunkowania społeczno-przestrzenne selekcji młodzieży do studiów wyższych*, Wyd. PWN, Warszawa 1977, s. 3.

³ M.J. Szymański, *Kryzys i zmiana...*, dz. cyt., s. 59.

z perspektywą pracy nie tylko w naszym kraju, ale w całej Unii Europejskiej. Kontrowersyjne dyskusje i polemiki na ten temat toczą się na łamach prasy i stronach internetowych. Adam Leszczyński zadaje dramatyczne pytanie: Czy „dzieci sieci wygooglują sobie przyszłość?”⁴ Dla dzisiejszych i przyszłych absolwentów każdego poziomu edukacji odnalezienie się w tej innej niż dotychczasowa rzeczywistości, wkomponowanie się w tę rzeczywistość to poważne wyzwanie.

O społecznych uwarunkowaniach edukacji, jej wpływie na biografię jednostek, a szerzej roli w procesach społecznej stratyfikacji, czyli rozwarstwienia społecznego wypowiedział się Melosik. Autor ten stwierdził, że demokracja, której kategoriami są: sprawiedliwość społeczna, alfabetyzacja polityczna, upodmiotowienie, rozwój społeczności, sprzyja dostępność do edukacji na poziomie wyższym grupom uprzednio zmarginalizowanym i umożliwia im zrobienie kariery życiowej⁵. Znajduje to potwierdzenie w aktualnie funkcjonującej strukturze studiów wyższych.

Wprowadzenie w polskim systemie kształcenia trzystopniowych studiów wyższych studia pierwszego stopnia – licencjackie, drugiego stopnia – magisterskie, trzeciego stopnia – doktoranckie, w sytuacji niewłaściwego wyboru kierunku czy specjalności, pozwala młodzieży zmienić kierunek i specjalność, a w sytuacji chęci szerszego rozwoju, wybrać kolejny, wyższy stopień studiów w pokrewnym obszarze. Pomimo takich możliwości, decyzja o wyborze studiów, oparta nawet o właściwe przesłanki, takie jak: predyspozycje personalne i społeczne, możliwości wykorzystania nabytej wiedzy, umiejętności, kompetencji w przyszłej pracy zawodowej – jest niezmiernie trudna, a często nieprzewidywalna.

Problemy związane z dokonywaniem wyborów edukacyjno-zawodowych młodzieży próbuje się rozwiązywać poprzez preorientację edukacyjno-zawodową, która obowiązkowo prowadzona jest na terenie szkół ponadgimnazjalnych. Jednakże dotychczasowe działania szkół w tym zakresie, okazały się, w dzisiejszych realiach na europejskich rynkach pracy, niewystarczające.

Młdzież coraz częściej wiedzę o nowych kierunkach studiów, ciekawych specjalnościach, o możliwościach zagranicznych wyjazdów na praktyki i staże, o wysokich i aktywizujących stypendiach oraz pomocy uczelni przy poszukiwaniu pracy zdobywa w Internecie, po prostu „w Sieci”. Czy jednak, ten „sieciovyy” proces informacyjny, jest wystarczająco uczciwy i rzetelny, dla podejmowania tak poważnych decyzji jak wybór drogi edukacyjnej i planowania przyszłej kariery zawodowej? Niewątpliwie jest to jeden z czynników wpływających na wybory edukacyjno-zawodowe młodzieży i ich rodzin, ale z pewnością nie ten najważniejszy i dominujący. W kontekście powyższego wypowiada się Stefan M. Kwiatkowski, który jednoznacznie stwierdza, iż: „[...] mimo niewątpli-

⁴ A. Leszczyński, *Złe wychowanie*, „Gazeta Wyborcza”, 21–22.04.2012, s. 17.

⁵ Z. Melosik, *Edukacja a stratyfikacja społeczna*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika 2*, Wyd. PWN, Warszawa 2003, cz. III., rozdz. I, s. 356.

wego postępu w zakresie dostępu do informacji, wielu uczniów wybiera obecnie szkołę, bez swojej samowiedzy i możliwościach zatrudnienia na lokalnym rynku pracy”⁶.

Istotnie, problem planowania edukacji, a w dalszej perspektywie kariery zawodowej przez młodzież pozostaje nadal wieloznaczny, wielowymiarowy, wymykający się dotychczas przyjętym zasadom, normom i regułom. Każdy młody człowiek kończący szkołę ponadgimnazjalną (niezależnie od profilu), zadaje sobie pytania: jak zaplanować dalszą edukację, wykształcenie przygotowujące do pracy w wymarzonej zawodzie; jak się realizować w dalszej perspektywie życiowej, nie tylko dziś, teraz, ale i w przyszłości; w jaki sposób mogą swoje wybory edukacyjno-zawodowe realizować sam, a w jakim zakresie mogą liczyć na wsparcie i pomoc rodziny.

W poszukiwaniu odpowiedzi na powyższe pytania młodzież uwzględnia również rodziców – rodzinę w tworzeniu planów i w wyborach edukacyjno-zawodowych. Należy przyjąć, że rodzina, a przede wszystkim rodzice, mogą i będą wspierać młodych ludzi zarówno w dokonywaniu właściwych wyborów, jak i w kształtowaniu ich samodzielności, umiejętności prawidłowego planowania, umiejętności współpracy i współdziałania w grupie. Młodzież oczekuje również od rodziców wsparcia i pomocy w kształtowaniu świadomości ponoszenia konsekwencji podejmowanych działań. Młody człowiek rozwijając własne kompetencje, wiedzę i umiejętności do określania tego, „czego nie chciałbym robić w przyszłości”, powinien też umieć sprecyzować to, „czym mógłbym zajmować się w przyszłości.”

Wpływ rodziny – rodziców na wybory edukacyjno-zawodowe młodzieży

Na rynku oświatowym gama ofert edukacyjnych jest bardzo szeroka. Młodzież planując, określając, cele dalszego kształcenia, kieruje się zarówno przekonaniem o swoich własnych możliwościach w zakresie wybranego kierunku kształcenia, informacjami zamieszczonymi w Internecie, korzysta także z porady rodziców – rodziny. Zdaniem Roberta Mosiora: „[...] wiedza i doświadczenie rodziców oraz tradycjonalizm środowiska rodzinnego w warunkach gwałtownie zachodzących zmian społecznych i procesów na rynku pracy (również lokalnym) mogą się okazać czynnikiem ograniczającym podjęcie trafnej decyzji”⁷.

W świetle tego stwierdzenia, czy można przyjąć za oczywistą tezę, że rodzina (głównie rodzice) wpływa w znacznym stopniu na wybór kierunku stu-

⁶ R. Mosior, *Znaczenie procesów informacyjnych w kontekście planów edukacyjnych i zawodowych uczniów. Z doświadczeń powiatu tarnowskiego*, [w:] B. Muchacka, K. Kraszewski (red.), *Dziecko w świecie współczesnym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008, s. 275.

⁷ Tamże.

diów, a w dalszej perspektywie na kształtowanie kariery zawodowej młodego, dorosłego człowieka? Zbadania tego problemu podjął się Uniwersytet Łódzki, o czym poinformowała czytelników „Polityki” Joanna Cieśla: „Od początku transformacji ustrojowej – czytamy w artykule – 5 mln absolwentów opuściło polskie uczelnie. Według badań naukowców z Uniwersytetu Łódzkiego, aż 85% rodziców podpowiada dzieciom, na jakie studia pójść. Wybierasz studia z myślą o przyszłej pracy? – zadaje pytanie Autorka tekstu, i odpowiada – Błąd. Ta strategia od lat jest nieskuteczna. Czym kierują się rodzice wpływając na dorosłą młodzież w wyborze kierunku studiów? Niewątpliwie tym, żeby ich dzieci miały odpowiedni prestiż i łatwiejsze życie osobiste i zawodowe. Dlatego akceptują, często wbrew zdrowemu rozsądkowi wybór kierunku studiów przez dorosłą młodzież, która wybór ten uzasadnia mało realnie: «Uczę się tego, co lubię, i wierzę, że reszta się jakoś ułoży»»⁸.

Wpływ rodziny (głównie rodziców) na wybór kierunku kształcenia młodego człowieka oraz podejmowanie ważnych dla niego decyzji edukacyjno-zawodowych ma charakter oddziaływania na kilku płaszczyznach: emocjonalnej, społecznej, wychowawczej i ekonomicznej. Często w rodzinach występują tradycje zawodowe i wówczas młodzi ludzie, szukając swojej drogi życia zawodowego, kierują się decyzjami ojca lub matki, np. lekarza, prawnika, stomatologa. Za pójściem w ślady rodziców przemawiają wówczas względy finansowe tzw. dziedziczenie zawodu, gabinetu, klientów itp. Oddziaływanie na decyzje może mieć charakter nacisku społeczno-kulturowego, co wyraża się wpływem rodziny (głównie rodziców) na poglądy i opinie młodzieży co do wyboru studiów. Pozytywny wpływ rodziców polega na udzielaniu rad, wskazówek oraz ostrzeżeń. Jego istotą jest podjęcie realizacji zaakceptowanego przez obie strony (rodziców i dziecko), określonego wspólnego celu. Z kolei wpływ negatywny charakteryzuje się tym, iż członkowie rodziny (głównie rodzice), demobilizują, nadmiernie przestrzegają lub pouczają, co w końcowym efekcie może doprowadzić do podjęcia decyzji niezgodnej z możliwościami, poglądami i planami młodego człowieka.

Rozważając rolę rodziny w wyborach edukacyjno-zawodowych młodzieży należy zwrócić uwagę na aspiracje rodziców co do kierunku, w jakim powinny kształcić się ich dzieci. W efekcie przyjmują oni pewne określone postawy, które wpływają na decyzje i wybory młodzieży. Są to trzy grupy postaw: 1) postawa dyrektywna, 2) postawa liberalna, 3) postawa partnerska. W momencie wyboru kierunku kształcenia bądź wyboru zawodu, rodzice dyrektywni przejmują pełną kontrolę nad młodym człowiekiem, decydują za niego, gdyż uważają, że najlepiej wiedzą, co jest właściwe i słuszne. Liberalna postawa rodziców (rodziny) to albo pełna neutralność decyzji młodzieży, albo też pełne zaufanie, akceptacja, ale również wsparcie w sytuacjach decyzyjnych dotyczących przyszłości

⁸ J. Cieśla, *Studuj i rób co chcesz*, „Polityka” 2012, nr 25 (2863), s. 28–30.

młodego człowieka. Postawę partnerską rodziców (rodziny) cechuje dialog. Takie podejście sprawia, że młody człowiek ma zaufanie do bliskich, ma poczucie pewności, że zostanie wysłuchany i zrozumiany. Samodzielnie może wybrać jakąś opcję, a w razie trudności zwrócić się do rodziców (rodziny) o poradę i pomoc. Ważne jest to, że rodzina – rodzice, jako partnerzy w rozmowie poszerzają perspektywy życiowe młodego człowieka, nie krytykują jego zdania oraz nie nakazują podjęcia konkretnej decyzji. Ich rolą jest wsparcie i doradzenie ewentualnego wyboru kierunku kształcenia, a w perspektywie kariery zawodowej.

Wybory edukacyjne i zawodowe, proces podejmowania decyzji są ważnym etapem w świadomym planowaniu przyszłej kariery młodzieży, a rodzina (głównie rodzice) odgrywa w nich znaczącą rolę. Prawidłowość tę przedstawiła Anna Kargulowa, która badając skąd młodzież najczęściej czerpie informacje edukacyjno-zawodowe, którymi następnie się kieruje, stwierdziła, że: „[...] 86% młodych ludzi (spośród tych, którzy zgłaszają się po poradę), czyli najwięcej korzysta z pomocy rodziców bądź samodzielnie dokonuje wyboru, lecz bierze pod uwagę zdanie bliskich. Już sam ten fakt świadczy o tym, jak duże oddziaływanie na werdykt młodego człowieka w tak ważnej sprawie, jaką jest skonkretyzowanie jego przyszłego życia mają rodzice”⁹. Jednakże, coraz trudniej sprecyzować, określić dokładnie, jaką rolę odgrywa współczesna rodzina, a zwłaszcza rodzice, w trafnych i właściwych wyborach edukacyjno-zawodowych młodzieży. W opinii młodych ludzi, ich rodzice wchodzili w dorosłość z wiarą w rozwój, poprawę sytuacji materialnej, w możliwość pracy zgodnej z uzyskanym wykształceniem i kwalifikacjami. Niepewność jutra, niepewność na rynku pracy – to czynniki, które mają obecnie znaczący wpływ na wybory edukacyjno-zawodowe dzisiejszej młodzieży. Dlatego tak trudno rodzicom w tej kwestii doradzać własnym dzieciom. Pomimo to, podejmują oni różnorodne działania, aby wszechstronnie wspierać swoje dzieci w kontynuowaniu nauki na coraz to wyższych szczeblach kształcenia, a formy tej pomocy to głównie materialno-finansowa oraz psychiczno-emocjonalno-uczuciowa.

Analiza badań własnych

Przyjmując założenie, że rodzice w znacznym stopniu wpływają na wybory edukacyjno-zawodowe swoich dzieci, należało ustalić, na których etapach – „progach edukacyjnych” – decydują oni lub też tylko uczestniczą w decyzjach młodzieży co do dalszego kierunku kształcenia, a w perspektywie kariery zawodowej i taki był cel podjętych, prezentowanych poniżej badań. Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego. Posłużono się techniką ankiety, a narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz autorskiej ankiety, który zawierał

⁹ A. Kargulowa, *O teorii i praktyce poradnictwa*, Wyd. PWN, Warszawa 2007, s. 98.

10 pytań (5 zamkniętych i 5 otwartych). Przeprowadzonymi w kwietniu 2012 roku badaniami zostali objęci studenci pedagogiki Karkonoskiej Państwowej Szkoły Wyższej w Jeleniej Górze. Próba badania liczyła 200 respondentów; w tym 150 kobiet i 50 mężczyzn, studentów studiów licencjackich – pierwszego stopnia¹⁰.

Badając wybory edukacyjno-zawodowe młodzieży powinno się i należy sięgnąć do zainteresowań („marzeń”) w okresie dzieciństwa oraz do czasów wczesnej młodości, kiedy to, jak określa Romana Miler: „nabiera się rozpędu do życia”¹¹. Jest to możliwe, ponieważ projekt/wizja aktywności kariery zawodowej pojawia się w biografii każdego człowieka bardzo wcześnie, a marzenia o przyszłym zawodzie o tym, kim będę w przyszłości, występują już w dzieciństwie. Pogląd ten potwierdziły również wyniki moich własnych badań ankietowych. Dane te zawierają tabele 1 i 2.

Tabela 1. Zawody wymarzone przez kobiety w okresie dzieciństwa

Table 1. Girls' dream jobs

N = 150

Nazwa zawodu	Liczba kobiet	[%]
nauczycielka	65	43,4
lekarka	45	30
piosenkarka	18	12
modelka	5	3,4
sprzedawczyni	4	2,7
aktorka	3	2
tancerka	3	2
lekarz weterynarii	2	1,4
archeolożka	1	0,7
pisarka	1	0,7
Razem	150	100

Źródło: opracowanie własne autorki.

Source: developed by the author.

¹⁰ Należy wyjaśnić, że badania własne dotyczyły tylko wyżej określonego problemu. Większość dotychczasowych opracowań obejmowała najczęściej selekcję, dobór, wielorakie aspekty środowiska rodzinnego, takie jak: wykształcenie rodziców, pochodzenie społeczne młodzieży, miejsce zamieszkania itp., a więc innych problemów niż przyjęto w prezentowanych poniżej badaniach własnych. Z tego powodu nie dokonano w tym opracowaniu porównań wyników badań własnych z danymi zawartymi w dostępnej literaturze przedmiotu. Nie wyklucza to podejmowania przez innych badaczy podobnych do prezentowanych w tym artykule badań na temat roli rodziny – rodziców, w wyborach edukacyjno-zawodowych młodzieży i dokonywania stosownych porównań.

¹¹ A. Kargulowa, *O teorii i praktyce...*, dz. cyt., s. 84.

Tabela 2. Zawody wymarzone przez mężczyzn w okresie dzieciństwa
Table 2. Boys' dream jobs

N = 50

Nazwa zawodu	Liczba mężczyzn	[%]
kierowca	12	24
policjant	10	20
lekarz	9	18
weterynarz	8	16
mechanik	7	15
piłkarz	2	4
sportowiec	2	4
strażak	1	2
archeolog	1	2
uczony	1	2
Razem	50	100

Źródło: opracowanie własne autorki.

Source: developed by the author.

Jak wskazują wyniki badań, studenci w okresie dzieciństwa, „marzyli o zawodach” o tym, kim będą w przyszłości, w zależności od swojej płci. Uwarunkowania przedstawione w tabelach dowodzą, że dla dziewczynek atrakcyjny był zawód nauczycielki i lekarki, co wynikało z przyjęcia przez nie „pani w przedszkolu i w klasach I – III” za wzór do naśladowania; a lekarka budząca zaufanie i respekt, ale też niosąca pomoc chorym i potrzebującym, to także w znacznym stopniu wzorzec osobowy dla przyszłych kobiet. Z kolei mężczyźni preferowali w okresie dzieciństwa te zawody, które kojarzyły się im z odwagą, siłą fizyczną, wytrzymałością, z pokonywaniem przeszkód i walką dobra ze złem (kierowca, policjant, mechanik), jak również z niesieniem potrzebującym pomocy ludziom (lekarz) i zwierzętom (weterynarz).

Powyższe dane nie byłyby pełne, bez informacji na temat zainteresowania się rodziców „planami zawodowymi” swoich dzieci na tym etapie rozwoju. Wyniki badań w tym zakresie ilustruje tabela 3.

Tabela 3. Zainteresowanie rodziców marzeniami zawodowymi studentów KPSW w Jeleniej Górze w okresie dzieciństwa

Table 3. Parents interest in the childhood dream jobs of the students of KPSW in Jelenia Góra

N = 200

Czy rodzice interesowali się „moimi marzeniami zawodowymi w okresie dzieciństwa?”	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem (liczba)	[%]
TAK	96	39	135	67
NIE	39	6	45	23
CZASAMI	15	5	20	10
RAZEM	150	50	200	100

Źródło: opracowanie własne autorki.

Source: developed by the author.

Jak wskazują wyniki badań, większość studentów pedagogiki w okresie dzieciństwa (135 osób czyli 2/3 respondentów) doświadczyła zainteresowania rodziców swoimi preferencjami zawodowymi. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni podkreślali, że rodzice akceptowali te wybory, kupując im zabawki, gry, planse, książeczki i inne przedmioty związane z ich marzeniami (np. „mały lekarz”, „pielęgniarka”, różne lalki, zwierzątka, samochody itp.) Ale byli też rodzice, którzy w niewielkim stopniu albo wcale nie interesowali się tym, kim ich dzieci chcą być w przyszłości. Z wypowiedzi tej grupy studentów – 65 osób, a więc jednej trzeciej badanej próby – wynika jednak, że nie mają oni żalu ani poczucia krzywdy z tego powodu; usprawiedliwiają swoich rodziców – rodziny, że tak naprawdę to przecież okres dzieciństwa nie przesądzał jeszcze o ich przyszłych wyborach edukacyjno-zawodowych, chociaż był na pewno ważnym etapem w ich życiu.

Można zatem przyjąć, że marzenia studentów w okresie dzieciństwa o tym, kim będą w przyszłości, są lub też mogą być dopiero etapem wstępnym do przyszłych właściwych wyborów edukacyjno-zawodowych. Takim ważnym momentem dokonywania wyborów edukacyjno-zawodowych – przed reformą szkolnictwa było ukończenie klasy ósmej szkoły podstawowej. Obecnie, w nowej strukturze, ukończenie klasy szóstej szkoły podstawowej, automatycznie przesuwają ucznia (w ramach obowiązku szkolnego) do trzyletniego gimnazjum. Procedura ta spowodowała, że zarówno dziewczęta, jak i chłopcy, po ukończeniu klasy szóstej szkoły podstawowej nie są pewni, jaki zawód będą wykonywali w przyszłości, co jest równoznaczne z brakiem sprecyzowanych planów dalszej edukacji. Potwierdziły ten fakt, również badania własne, gdyż na pytanie: „Czy miał(a)ś sprecyzowane dalsze plany edukacyjno-zawodowe po ukończeniu szkoły podstawowej?” z ogólnej liczby 200 respondentów 180 odpowiedziało, że takich planów na przyszłość nie mieli. Tylko 10% studentów, tj. 20 kobiet, odpowiedziało, że od dziecka marzyły o tym, żeby pracować z dziećmi, z młodzieżą, że zawsze chciały być nauczycielkami lub wychowawczyniami. Jak wy-

nika z dalszych badań własnych dopiero czas nauki w obowiązującym trzyletnim gimnazjum to okres, kiedy młody człowiek „przymierza się” do podjęcia decyzji co do wyboru dalszego kierunku kształcenia i zawodu. Proces podejmowania właściwej decyzji trwa przez całe gimnazjum, a jego natężenie przypada na drugą i trzecią klasę tego szczebla kształcenia. Młodzież gimnazjalna podejmuje już pewne działania edukacyjne, mające znaczenie dla planowania przyszłej drogi edukacyjno-zawodowej. Przeprowadzone badania potwierdziły fakt, że gimnazjum to okres podejmowania decyzji co do kierunku profesjonalnego kształcenia i zdobywania umiejętności zawodowych w szkole ponadgimnazjalnej. Z ogólnej liczby 200 ankietowanych większość młodzieży – 63% będąc w gimnazjum uczęszczała na korepetycje z języka angielskiego, ponad połowa miała dodatkowe płatne zajęcia z matematyki, a co czwarta osoba korzystała z odpłatnej nauki języka niemieckiego. Spośród innych przedmiotów, które były dodatkowo opłacane przez rodziców studenci wymienili język polski i biologię. Wśród badanych 16 osób łączyło naukę w gimnazjum z zajęciami w Państwowej Szkole Muzycznej I i II stopnia.

Z opinii wyrażonej przez badaną grupę studentów (150 kobiet i 50 mężczyzn) wynika, że dla rodziców, którzy w niewielkim stopniu interesowali się w ostatnich klasach szkoły podstawowej planami edukacyjno-zawodowymi swoich dzieci, w gimnazjum problem ten stał się częstym tematem poważnych rozmów w domu, w rodzinie i w szkole. Przyjmując, że projekt edukacyjno-zawodowy pojawiał się w życiu badanej młodzieży kilkakrotnie, etap procesu decyzyjnego po ukończeniu gimnazjum, należy uznać za szczególnie istotny dla ich dalszej kariery. W przeprowadzonych badaniach własnych na ten moment, w kontekście wpływu rodziny – głównie rodziców na wybory edukacyjno-zawodowe młodzieży zwrócono szczególną uwagę. Na pytanie: „Kto zdecydował o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej, którą Pan(i) ukończył(a)?”, studenci wskazali tylko siebie i rodziców (uznając, że prawni opiekunowie w liczbie 9 – to też rodzice). Nie wymieniono nikogo innego z członków rodziny (por. Tab. 4).

Tabela 4. Decyzja o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej przez badaną grupę respondentów

Table 4. Decision on the choice of a secondary school of the respondents group

N = 200

Kto podjął decyzję?	Kobiety		Mężczyźni	
	Liczba	%	Liczba	%
samodzielnie	45	30	15	30
rodzice	30	20	10	20
wspólnie z rodzicami	75	50	25	50
Razem	150	100	50	100

Źródło: opracowanie własne autorki.

Source: developed by the author.

Analizując powyższe dane dotyczące zarówno kobiet, jak i mężczyzn, można stwierdzić, że udział rodziców w planowaniu i wyborach edukacyjno-zawodowych szesnastoletniej młodzieży (dziewcząt i chłopców) po ukończeniu gimnazjum jest potwierdzeniem pewnej prawidłowości. Młodzież na tym etapie rozwoju, napotykać na różnorakie trudności w wyborze szkoły ponadgimnazjalnej, a w perspektywie zawodu, pragnąc upewnić się co do słuszności swojej decyzji zwraca się przede wszystkim o wsparcie i akceptację do swoich rodziców. Tak uczyniło 100 osób, czyli połowa próby badanej (50%). Z kolei 45 kobiet i 15 mężczyzn, czyli 60 osób badanych (22,5%) ogółu badanych dokonało takiego wyboru samodzielnie, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami oraz, co można przypuszczać, planami dalszego kształcenia i kariery zawodowej. Jednakże w badanej grupie 200 osób, były też takie, za których decyzję podjęli rodzice – stanowili oni jedną piątą ogółu ankietowanych. Było to możliwe, ponieważ trudności w wyborze dalszej drogi kształcenia, a w perspektywie zawodu, mogły „przerosnąć” niedojrzałą jeszcze emocjonalnie i społecznie część gimnazjalnej młodzieży.

W obecnej strukturze systemu oświaty okres nauki w szkole ponadgimnazjalnej młody człowiek traktuje jako „przymierzanie się do przyszłego, właściwego zawodu”. Wydaje się więc, że start zawodowy można zamknąć między decyzją o wyborze szkoły ponadgimnazjalnej a jej ukończeniem. Pewnych trudności co do kategoryczności tego stwierdzenia nastęrcza w obecnej rzeczywistości ekonomiczno-społecznej dokładne sprecyzowanie odpowiedzi na pytanie: „Co dalej po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej?”, gdyż „zawirowania” na rynku pracy (w skali mikro – i w skali makro) nie ułatwiają młodzieży podjęcia właściwych decyzji i wyborów edukacyjno-zawodowych. Zdaniem Doroty Pisuli: „Proces planowania kariery na tym etapie rozwoju [po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej – przypis U.G.], jest bardziej efektywny, gdy biorą w nim udział rodzice w sposób bezpośredni (np. udział w spotkaniach grupowych w szkole) lub jako otoczenie wspierające, informacyjne i opiniotwórcze. Charakter wsparcia ze strony rodziców powinien zmieniać się w tym okresie z dyrektywnego na bardziej partnerski”¹². Przyjmując to stanowisko za oczywiste, przedstawię poniżej wyniki badań własnych, które potwierdzają powyższą opinię. Na pytanie: „Kto zdecydował o wyborze przez Panią/Pana studiów pedagogicznych w Karkonoskiej Państwowej Szkole Wyższej w Jeleniej Górze”, odpowiedzi udzieliło 200 osób, w tym 150 studentek i 50 studentów, a szczegółowe dane zawiera tabela 5.

¹² D. Pisula, *Poradnictwo kariery przez całe życie*, Wyd. KOWEŻiU, Warszawa 2009, s. 87.

Tabela 5. Udział rodziców studentów Wydziału Humanistycznego KPSW w Jeleniej Górze w decyzji o wyborze kierunku studiów**Table 5. The participation of the parents of the students of the Humanities Department of the KPSW in Jelenia Góra in their choice of university studies**

N = 200

Kto podjął decyzję o wyborze studiów pedagogicznych na KPSW w Jeleniej Górze?	Kobieta		Mężczyzna		Ogółem osób	Procent z ogółu
	liczba	[%]	liczba	[%]		
	97	65	37	74	134	67
studentka/student samodzielnie	8	5	3	6	11	6,5
rodzice	45	30	10	20	55	26.5
studentka/student wspólnie z rodzicami	150	100	50	100	200	100

Źródło: opracowanie własne autorki.
Source: developed by the author.

Wyniki badań zawarte w powyższej tabeli, wskazują, że 67% studentów, tj. 134 osoby samodzielnie dokonało wyboru studiów pedagogicznych w KPSW w Jeleniej Górze. Oznacza to, że 97 kobiet i 37 mężczyzn podjęło decyzję o ukończeniu trzyletnich studiów licencjackich pierwszego stopnia, co daje szansę ukończenia studiów wyższych, magisterskich w ciągu następnych dwóch lat. Analizując wyniki badań przedstawione w powyższej tabeli, należy zwrócić uwagę na to, że przeszło 1/4 (26,5%) respondentów decyzję tę podjęła wspólnie z rodzicami. Świadczy to o partnerskim charakterze relacji rodzice – młodzież. Tylko 11 osób (z 200 ankietowanych), tj. 6,5% pozostawiło decyzję swoim rodzicom, uzasadniając ten fakt tym, że: „rodzice lepiej wiedzą, co jest dla mnie dobre.”

Ostatnie pytanie w kwestionariuszu ankiety dotyczyło dalszych, perspektywicznych planów edukacyjno-zawodowych respondentów, i brzmiało: Jakie są Pani/Pana dalsze plany edukacyjno-zawodowe po ukończeniu studiów licencjackich? Dane na ten temat zawiera tabela 6.

Tabela 6. Dalsze plany edukacyjno-zawodowe respondentów.**Table 6. Future educational and professional plans of the respondents**

N = 200

Dalsze plany edukacyjno-zawodowe	Kobiety	[%]	Mężczyźni	[%]
Uzupełniające studia magisterskie	110	55	30	15
Podjęcie pracy zawodowej	40	20	20	10
W perspektywie: – studia podyplomowe	100	50	20	10

cd. Tabeli 6.

– studia doktoranckie	15	7,5	6	3
Aktualnie: – małżeństwo	5	2,5	2	1
– urodzenie dziecka	4	2	–	0
– wyjazd za granicę	12	6	8	4

Źródło: opracowanie własne autorki.

Source: developed by the author.

Jak wskazuje powyższe zestawienie, przeważająca liczba badanych osób, bo 140 (70%) z ogólnej liczby 200 (w tym 110 studentek i 30 studentów), planuje kontynuację nauki na uzupełniających studiach magisterskich. Z kolei 60 osób (30%) decyduje się teraz zakończyć edukację na poziomie licencjatu i „wejść na rynek pracy”. Jest również (co wynika z badań własnych) pewna grupa ambitnych studentów, którzy już teraz planują w dalszej perspektywie ukończenie nie tylko studiów drugiego stopnia, ale także studia podyplomowe, a nawet doktoranckie (70,5%). Dla części respondentów ważne są natomiast prywatne, osobiste plany życiowe, takie jak: małżeństwo, urodzenie dziecka (5,5%); wyjazd za granicę planuje 20 osób (10%), część z nich w ramach tzw. „łączenia rodzin.”

Wybór kontynuowania nauki na kolejnym, wyższym szczeblu kształcenia, odsunięcie decyzji o starcie zawodowym już teraz – z licencjatem, świadczy o tym, że młodzież ma pełną świadomość wymogów pracodawców, że znają tzw. „alfabet pracodawców”, którzy oceniają, że młodzież będzie ambitna, zaradna, elastyczna i kreatywna. Dlatego też, podchodzą realnie do własnych wyborów edukacyjno-zawodowych i planowania kierunku własnego rozwoju oraz kariery zawodowej, korzystając z różnych źródeł informacji, a także wsparcia i pomocy partnerskiej ze strony rodziców.

Wnioski

Analiza przeprowadzonych badań empirycznych oparta na teoretycznych rozważaniach, potwierdziła aktualność i słuszność założenia o znacznym wpływie rodziców na wybory edukacyjno-zawodowe młodzieży. Zdając sobie sprawę z pewnej fragmentaryczności dokonanych przeze mnie analiz empirycznych wobec problemów związanych z rolą rodziny w wyborach edukacyjno-zawodowe młodzieży, chcę podkreślić, że cel badań własnych został zrealizowany. W trakcie badań zbadany został tylko pewien określony wycinek interesującego nas zagadnienia, a mianowicie, udział rodziców w decyzjach i wyborach edukacyjno-zawodowych ich dzieci – młodzieży. W oparciu o wyniki badań własnych, można jednoznacznie stwierdzić, że rodzice mają szczególny i znaczący

wpływ na wybory edukacyjno-zawodowe młodzieży na poszczególnych etapach rozwoju, na kolejnych „progach edukacyjnych.” Bezsporny jest fakt udziału rodziców w decyzjach młodzieży, co do kierunku kształcenia, a w perspektywie kariery zawodowej; dlatego też przedstawione wyniki badań, mogą stać się przyczynkiem do dalszych, szerszych, pogłębionych studiów na ten temat.

Przedstawione analizy empiryczne pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

1. Biograficzny proces wyborów edukacyjno-zawodowych młodzieży, w którym uczestniczą rodzice, charakteryzuje zarówno refleksyjny namysł, jak i nieoczekiwany zbieg okoliczności, a składa się on z istotnych dla dalszej osobistej i zawodowej kariery etapów.
2. Rodzice dostrzegają w marzeniach swoich dzieci w okresie dzieciństwa na temat: „kim będę jak dorosnę” początki planowania przyszłej drogi edukacyjno-zawodowej.
3. Pozycja środowiska rodzinnego – głównie rodziców – jako źródła wiedzy i informacji do tworzenia planów, wyborów edukacyjno-zawodowych oraz podejmowania decyzji co do kierunku profesjonalnego kształcenia jest dominująca w pierwszych wyborach.
4. Plany edukacyjno-zawodowe młodzieży w pierwszym wyborze, ukierunkowane są na podjęcie nauki w szkołach ponadgimnazjalnych (liceach, technicach) umożliwiających przystąpienie do egzaminu maturalnego.
5. Rodzice nadal pełnią dominującą rolę w wyborze szkoły ponadgimnazjalnej przez młodzież.
6. Absolwenci – maturzyści decyzję o wyborze kierunku studiów w większości podejmują samodzielnie.
7. Młodzież w procesie tworzenia planów edukacyjno-zawodowych w coraz większym stopniu wykorzystuje informacje zawarte w Internecie.
8. Udział rodziców w wyborach edukacyjno-zawodowych dorosłej młodzieży ma charakter partnerski.

Na podstawie tych wyników, można wysnuć ogólny wniosek, że rodzice mają realny wpływ na tworzenie planów i wybory edukacyjno-zawodowe młodzieży. Procesy decyzyjne, procesy wyborów przebiegają w określonej kolejności: orientacja, decyzja, wykonanie. W rzeczywistości przeplatają się lub nakładają na siebie. Młodzi ludzie wkraczając w dorosłość, stają się coraz bardziej samodzielni i chcą podejmować decyzje zgodne ze swoimi poglądami i ambicjami. Współcześni rodzice starają się nie ingerować dyrektywnie w te decyzje i wybory. Ważne bowiem jest, aby wsparcie z ich strony w procesach decyzyjnych, w procesach wyborów miało charakter partnerski i było oparte na dialogu z młodzieżą. Takie podejście rodziców – partnerów sprawia, że młody człowiek czuje się bardziej pewny i dowartościowany. Samodzielnie może wybrać jakąś opcję, a w razie problemów, zwrócić się do swoich bliskich. Ważne jest, że taka postawa nie neguje jego wyborów.

Każdy młody człowiek powinien mieć szansę na realizowanie swoich celów i marzeń zgodnych z jego hierarchią wartości i poglądami. Taką optymalną rolę rodziców w wyborach edukacyjno-zawodowych młodzieży dostrzega Pisula i stwierdza, że: „Budowanie wzajemnych właściwych relacji rodzice – dzieci, podtrzymywanie dobrej komunikacji, poszukiwanie płaszczyzn porozumienia, dróg wsparcia i motywowania, na tym etapie rozwoju stanowią swoisty akumulator będący podstawą oraz siłą napędową dalszego rozwoju nie tylko na płaszczyźnie edukacyjno-zawodowej, ale także społecznej i osobistej”¹³.

Bibliografia

- Bańka A., *Psychologiczne doradztwo karier*, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2007.
- Cieśla J., *Studuj i rób co chcesz*, „Polityka” 2012, nr 25 (2863).
- Kargulowa A., *O teorii i praktyce poradnictwa*, Wyd. PWN, Warszawa 2004.
- Hejnicka-Bezwińska T., *Orientacje życiowe młodzieży*, WSP, Bydgoszcz 1991.
- Kwieciński Z., *Drogi szkolne młodzieży a środowisko*, WSiP, Warszawa 1980.
- Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.), *Pedagogika 2. Podręcznik akademicki*, Wyd. PWN, Warszawa 2003.
- Leszczyński A., *Złe wychowanie*, „Gazeta Wyborcza”, 21–22. 04. 2012.
- Melosik Z., *Uniwersytet a społeczeństwo. Dyskursy wolności wiedzy i władzy*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Poznań 2002.
- Melosik Z., *Edukacja a stratyfikacja społeczna*, [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwerski (red.), *Pedagogika 2. Podręcznik akademicki*, Wyd. PWN, Warszawa 2003, cz. III., rozdz. I.
- Mosior R., *Znaczenie procesów informacyjnych w kontekście planów edukacyjnych i zawodowych uczniów. Z doświadczeń powiatu tarnowskiego*, [w:] B. Muchacka, K. Kraszewski (red.), *Dziecko w świecie współczesnym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.
- Osiński J., *Uwarunkowania społeczno-przestrzenne selekcji młodzieży do studiów wyższych*, Wyd. PWN, Warszawa 1977.
- Osiński J. (red.), *Dobór młodzieży na stacjonarne studia wyższe*, Wyd. PWN, Warszawa 1985.
- Paszkowska-Rogacz A. (red.), *Moje dziecko wybiera Karierę Zawodową*, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości, Łódź 2008.
- Pisula D., *Poradnictwo kariery przez całe życie*, Wyd. KOWEziU, Warszawa 2009.
- Szymański M.J., *Kryzys i zmiana. Studia nad przemianami edukacyjnymi w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.
- Szymański M. S., *Selekcyjne funkcje szkolnictwa a struktura społeczna*, Wyd. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1996.
- Szymański M., *Procesy selekcyjne w szkolnictwie ogólnokształcącym*, Wyd. PWN, Warszawa 1988.

¹³ D. Pisula, *Poradnictwo kariery...*, dz. cyt., s. 87.

Rozdział V

Rodzina przełomu XX i XXI wieku

Family at the turn of the 20th
and the 21st century

